

การถ่ายทอดดนตรีไทยรูปแบบออนไลน์ตามแนวคิด THONG MODEL

The Thai Music Relay in Online Format Conceptual THONG MODEL

ทองวัช ศรีทอง*¹
Thongtawat Srithong*¹

บทคัดย่อ

บทความได้มุ่งเน้นการถ่ายทอดดนตรีไทยตามกระบวนการจัดการเรียนรู้รูปแบบ Model Learning บูรณาการองค์ความรู้ระหว่างดนตรีไทย เสียง เทคโนโลยี และ ภาพเคลื่อนไหว โดยนำหลักทฤษฎี 5 เกลียวรู เป็นหลักในการสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้ ในรูปแบบออนไลน์ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน จนเกิดประโยชน์แก่ผู้เรียน ตามหลักแนวคิด THONG MODEL

คำสำคัญ : ดนตรีไทย / รูปแบบการสอน / ออนไลน์ / THONG MODEL

Abstract

Article have a focused a music relay by the instruction of model learning. Integration knowledge between Thai music, sounds, technology, and multimedia lead by 5 spiral theory. Is the principle of creating instruction process in online format. For develop instruction to match current situation. To have a benefits with learners conceptual THONG MODEL.

---

* corresponding author, email: thongthongthong159@gmail.com

¹ ครูสอนดนตรีไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปชลบุรี สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

¹ Thai music teacher. Department of Music. Lopburi College of Dramatic Arts Bunditpatanasilpa Institute.

Keywords : Thai music / Format / Online / THONG MODEL

บทนำ

ดนตรีไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมแขนงหนึ่งของชาติไทยที่มีความเป็นเอกลักษณ์บ่งชี้ความเป็นชาติที่มีอารยธรรมชั้นสูงปรากฏอยู่ในสังคมวัฒนธรรม ความเชื่อ แสดงออกถึงศาสตร์ของดนตรีอย่างมีระบบแบบแผนซึ่งเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นของโบราณจารย์ด้านดุริยางคศิลป์ ถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน กระบวนการเรียนการสอนดนตรีไทยสมัยก่อนนั้นมีการเรียนการสอนแบบมุขปาฐะ วิเศษฐ์ สุตโต (2556) กล่าวว่า วัฒนธรรมแบบมุขปาฐะนั้นก็เชื่อว่าไม่มีข้อดีเสียเลย การเรียนรู้ดนตรีไทยแบบปากต่อปาก มือต่อมือกับครูดนตรีนั้นทำให้ครูกับศิษย์มีความผูกพันต่อกัน อีกทั้งในทางดนตรีนั้นการจดจำทำนองเพลงให้ได้นั้นก็เป็นเรื่องที่สำคัญ คือเมื่อผู้เรียนจดจำทำนองเพลงได้อย่างแม่นยำดีแล้ว การจะบรรเลงหรือการจะหาทางใหม่ ๆ ก็ดูจะง่ายขึ้น

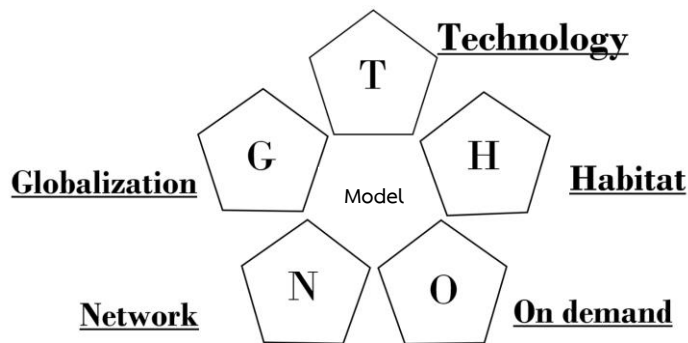
ณรุทธ์ สุทธิจิตต์ (2561: 91) กล่าวว่า สาระดนตรี เป็นพื้นฐานสำคัญประการหนึ่งในการสร้างกรอบแนวคิดทางดนตรีศึกษา เนื่องจากสาระดนตรีเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสาระความรู้ทางดนตรีทั้งหมดที่ผู้เรียนดนตรีพึงได้รับการเรียนการสอนดนตรี หรือกระบวนการถ่ายทอดดนตรีจากผู้สอน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ทางดนตรี ถ่ายทอดความรู้ทางดนตรีให้กับผู้เรียน โดยมีการกำหนดเป็นหลักสูตร มีวิธีการถ่ายทอดที่มีประสิทธิผล สาระดนตรีเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการทางการศึกษาอันประกอบด้วย 1. ผู้สอน 2. ผู้เรียน 3. สาระหรือหลักสูตร และ 4. การเรียนการสอน โดยสาระดนตรีเป็นส่วนหนึ่งในสาระหรือหลักสูตร ความเข้าใจในประมวลองค์ความรู้ทางดนตรี ทำให้การจัดหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ปัจจุบันเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Coronavirus Disease 2019: COVID-19) ขยายวงกว้างเกิดผลกระทบต่อสถานศึกษา มหันตภัยร้ายนี้เป็นเครื่องกีดขวางและทำให้การศึกษาหยุดชะงัก จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนมาเป็นรูปแบบการเรียนการสอนแบบออนไลน์

ซึ่งการถ่ายทอดดนตรีไทยนั้นมีข้อจำกัดในการใช้สื่อการสอนแบบออนไลน์ ผู้เขียนจึงออกแบบรูปแบบการสอนดนตรีไทยตามหลักการ Model Learning รวมถึงนำทฤษฎีทางด้านดนตรีมาปรับประยุกต์ใช้ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

การศึกษากระบวนการคิด THONG MODEL เป็นเครื่องนำทางการถ่ายทอดดนตรีไทยในรูปแบบออนไลน์ที่ผู้เขียนคิดค้นแนวทางการจัดการเรียนการสอนและทดลองใช้ในการถ่ายทอดดนตรีไทยให้กับนักเรียนรายวิชาปีพหุวัยชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 1 วิทยาลัยนาฏศิลปบุรี โดยมีกระบวนการดังนี้

THONG MODEL คือแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการมาจากแนวคิดของ รองศาสตราจารย์ณรงค์ชัย ปิฎกัรัชต์ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ส่วนที่สามารถสรุปออกมาเป็นขั้นตอนการสอนได้ 5 ขั้นตอน ซึ่งแต่ละองค์ประกอบนั้นมีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 1 โมเดล THONG MODEL

(ที่มา : ทองรัชช ศรีทอง, 2564)

T มาจากคำว่า Technology หมายถึง การประยุกต์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ที่ข้องเกี่ยวกับการผลิต การสร้าง วิธีการคำนวณ และรวมถึงอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ไม่ได้มีในธรรมชาติ เทคโนโลยีในยุคนี้ทำให้มนุษย์

มีสิ่งอำนวยความสะดวกมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวันมากมาย ด้านการเรียนการสอนผู้สอนและผู้เรียนต้องมีความพร้อมและความสามารถในการใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอนและการสื่อสาร ระบบการนัดหมายหรือโปรแกรมที่ใช้ในการเรียนการสอนเพื่อเป้าประสงค์ในการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

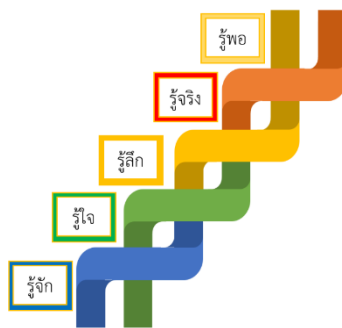
H มาจากคำว่า Habitat หมายถึง สถานที่อยู่อาศัย บริบทการศึกษา ในสังคมโลก มีวิวัฒนาการพัฒนาอย่างก้าวกระโดด โดยมีตัวแปรที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนนอกระบบ สถานการณ์ต้องถูกปรับเปลี่ยนอย่างกะทันหันจึงทำให้ผู้เรียนต้องปรับการเรียนรู้เพื่อการแสวงหาความรู้ได้ในทุกสถานที่ซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่ในสถานศึกษาเป็นแนวทางการศึกษานอกสถานที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกสถานที่ ไม่จำกัดกาลเวลาเกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ได้ตลอดเวลา

O มาจากคำว่า On demand หมายถึง ตามความต้องการ ในที่นี้หมายถึง การเรียนรู้หลังการจัดการเรียนการสอนเป็นวิดีโอที่บันทึกจากการเรียนโดยตรง แล้วนำมาลงให้ชมย้อนหลังเพื่อเป็นการทบทวน หรือเป็นวิดีโอที่จัดบันทึกขึ้นเพื่อเป็นสื่อการสอนออนไลน์ สามารถทำให้ผู้เรียนทบทวนได้ด้วยตนเองเกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ได้ตลอดเวลา เป็นร่องรอยในการศึกษาเพื่อต่อยอดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมั่นคงและมีประสิทธิภาพ

N มาจากคำว่า Network หมายถึง เครือข่ายการเชื่อมโยงในหลายมิติ เช่น ระบบอินเทอร์เน็ต ระบบสื่อสารโทรคมนาคม ทั้งนี้หมายถึงการบูรณาการ เชื่อมโยงองค์ความรู้ตามบริบทในแต่ละด้าน ให้มีความสอดคล้องตามสถานการณ์การเรียนรู้ในปัจจุบัน การเชื่อมโยงมิติแห่งการศึกษาเป็นระบบเครือข่ายแห่งพัฒนาปัญญาสู่การเรียนรู้อย่างยั่งยืน

G มาจากคำว่า Globalization หมายถึง โลกที่ผู้เรียนจะต้องดำรงชีวิตอยู่ในอนาคต มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยในสังคมโลก มีการพัฒนาและประยุกต์นำองค์ความรู้ที่เรียนมาต่อยอด เพื่อให้มีประโยชน์ต่อการใช้ชีวิตอย่างสูงสุด ทั้งนี้การเรียนรู้ในรูปแบบโลกาภิวัตน์ ต้องดำรงควบคู่คุณธรรม จริยธรรมอันดีงาม อนุรักษ์สืบทอดองค์ความรู้เดิม และบูรณาการสู่โลกโลกาภิวัตน์อย่างมั่นคง

การถ่ายทอดดนตรีไทยรูปแบบออนไลน์ในหลักการ Model Learning แนวคิด THONG Model ใช้หลักปัญหาพัฒนาปัญญา เกิดแรงบันดาลใจตามหลักการแสวงหาความรู้สู่ความจริง สู่กระบวนการคิดรูปแบบ Model Learning THONG Model ดังนี้ 1. T คือ Technology 2. H คือ Habitat 3. O คือ On demand 4. N คือ Network 5. G คือ Globalization ทั้งนี้ผู้เขียนได้ใช้หลักทฤษฎี 5 เกลียวู้ ของรองศาสตราจารย์ณรงค์ชัย ปิฎกรัษต์ เป็นแนวทางต่อยอดแนวคิด THONG MODEL เป็นหลักการศึกษาทฤษฎีดนตรีไทย แสวงหาความรู้อย่างถ่องแท้ ตั้งอยู่บนหลักการของสิ่งที่ควรรู้ 5 ฐาน แต่ละฐานมีความสัมพันธ์กันคือ รู้จัก รู้ใจ รู้ลึก รู้จริง และรู้พอ หรือ รู้ – จักใจลึกจริงพอ ดังแผนภูมิ

ภาพที่ 2 ทฤษฎี 5 เกลียวู้

(ที่มา : ณรงค์ชัย ปิฎกรัษต์, 2563)

ณรงค์ชัย ปิฎกรัษต์ (2563: 26) กล่าวว่า กระบวนการศึกษาเพื่อแสวงหาความรู้ความจริง ที่เรียกว่าการวิจัยนั้น มีความจริงประการหนึ่งในการศึกษาหาความรู้ก็คือ การมีเข็มทิศไว้นำทางเพื่อเป็นหลักคิด คิดคาดเอาตามหลักวิชา เป็นแนวทางอย่างมีระเบียบ มุ่งไปสู่คำตอบเชิงวิจัย นักวิจัยส่วนมากต่างก็มีแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานรากของทฤษฎีมีความเห็นของเหตุผลที่เป็นไปได้ โดยมวลของแนวคิดหรือแนวเห็นนั้นอาจผ่านมาจากนักคิดคนก่อน ๆ ทั้งที่ได้ร่ำเรียนมา ได้มาจากการทบทวนส่วนที่เกี่ยวข้อง จากประสบการณ์ของนักวิจัยที่เคยประสบความสำเร็จ

ประสบการณ์ผิดพลาดพลังเปลว และยอมรับผลนั้นมาไตร่ตรองว่า “ถูกก็คือครู ผิดก็คือครู” ตามนัยนี้ก็หมายความว่าส่วนที่ถูกเป็นสิ่งที่ควรยึดถือเป็นแนวปฏิบัติต่อไป ส่วนที่ผิดก็ละเว้น ไม่ถือปฏิบัติ อย่างนี้ถือว่าถูกต้องเพราะละในสิ่งที่ควรละ ทำในสิ่งที่ควรทำคำว่า “ทฤษฎี” ตามนัยของ Theory เป็นสิ่งที่บ่งบอกความเป็นเหตุเป็นผล คำอธิบายที่ตรงที่สุดคือหลักเกณฑ์ความสัมพันธ์ที่มีความสอดคล้องกับความเป็นจริงของสาระที่นำมาอธิบายตามผลความว่า ความเป็นจริงนั้นบังเกิดขึ้นได้อย่างไร มีหลักเกณฑ์และระบบงานเช่นไร สิ่งที่เป็นทฤษฎีตามความหมายนี้สามารถพิสูจน์หรือตรวจซ้ำข้อความอธิบายในความเป็นจริงที่ปรากฏนั้นได้เสมอ ไม่จำกัดว่าเป็นเรื่องเฉพาะกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไร เพราะทฤษฎีมีความเป็นหลักการ มีความเป็นในศาสตร์ ปรากฏออกมาในรูปคำอธิบายที่เป็นหลักการ ระบบแนวทาง แผนผัง สูตร หรือกรอบความคิดแบบใดก็ได้ การศึกษางานดนตรีภาคสนาม ดูเป็นงานที่ง่าย เพลิดเพลิน มีความสุข เพราะได้สัมผัสกับบุคคลข้อมูล ได้พูด ได้คุย ได้ฟัง ได้เห็น ได้สัมผัส หรือได้ร่วมกิจกรรมทางสังคม และประเพณี แต่ถ้าพิจารณาด้วยหลักวิชาการของการวิจัยดนตรีชาติพันธุ์วิทยาแล้ว ในความง่ายมิใช่เรื่องง่ายอย่างง่ายที่คิด หรือง่ายนั้นก็เต็มไปด้วยจินตนาการและใช้ใจเป็นศูนย์กลาง บัญชาการ คิดว่าสนามวิจัยรายล้อมด้วยนักดนตรีชาวบ้าน ๆ หรือชาวบ้านที่เป็นบริบท รู้ไม่เท่า คิดไม่ทัน หรือมีสถานะของความเป็นรองทางการศึกษา และสถานภาพเป็นรองทางสังคม หากก้าวล่วงความคิดไปเช่นนั้นแล้วก็พึงรอรับจุดอ่อนของผลการศึกษาได้

หลักการแนวคิด THONG MODEL

ผู้เขียนได้นำทฤษฎี 5 เกลียวรู้เป็นหลักในการต่อยอดกระบวนการเรียนรู้ผนวกเข้ากับแนวคิด THONG MODEL ดังนี้

1. **Technology** คือ ผู้สอนและผู้เรียนต้องรู้จักในด้านเทคโนโลยี ศึกษาเทคโนโลยีที่ใช้ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านดนตรีไทย มีการเตรียมความพร้อมด้านวัสดุอุปกรณ์ เช่น คอมพิวเตอร์ กล้อง ไมโครโฟน โทรศัพท์ รวมถึงสื่อและนวัตกรรมต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวยและเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน การศึกษา

เทคโนโลยีกับการถ่ายทอดดนตรีไทยโดยใช้โปรแกรมต่าง ๆ เช่น Google meet เป็นต้น มีข้อจำกัดในกระบวนการของเสียงการถ่ายทอดเครื่องดนตรี ดังนั้นควรศึกษาและทดสอบก่อนที่จะปฏิบัติการเรียนการสอน ทั้งนี้ควรมีการคาดการณ์ในสถานการณ์เฉพาะหน้าที่เกิดปัญหาระหว่างการเรียนการสอน กล่าวคือ ต้องมีการเตรียมความพร้อมในทุก ๆ ด้านเพื่อเป็นการป้องกันและลดการขัดข้องของสื่อนวัตกรรมทางด้านเทคโนโลยี

2. Habitat คือ ผู้สอนต้อง รู้ใจ ผู้เรียน ถึงช่วงวัย ด้านภูมิหลังความรู้ทางด้านดนตรีไทย ความพร้อมด้านอุปกรณ์ดนตรีไทย ความพร้อมของสถานที่ในการเรียนดนตรีไทย วิธีการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของผู้เรียนที่ไม่มีเครื่องดนตรีไทย ทั้งนี้ผู้สอนควรมีการเตรียมความพร้อมของเครื่องดนตรี ในสถานการณ์ที่ผู้เรียนไม่ได้อยู่ในที่ตั้ง เช่น แอปพลิเคชัน ระยะเวลาออก ช่องวงใหญ่ หรือแม้กระทั่ง การกลับไปสู่จุดเริ่มต้นของการเรียนการสอน ในรูปแบบภาพสัญลักษณ์ ที่กลุ่มวัยรุ่นนักดนตรีเรียกติดปากว่าระนาดทิพย์

3. On-demand คือ ผู้สอนต้อง รู้ลึก ในกระบวนการจัดการเรียนรู้การถ่ายทอดดนตรีไทย โดยผู้เรียนสามารถย้อนกลับมาทบทวนบทเรียน ทั้งนี้เป็นการเอื้อประโยชน์ต่อผู้เรียนที่ไม่สามารถเข้าเรียนในเวลาปกติได้ เช่น การจัดตั้งกลุ่ม facebook ของรายวิชา นำเนื้อหาโน้ตเพลง คลิปวิดีโอการสอน เผยแพร่ การแก้ปัญหาของกลุ่มผู้เรียนดนตรีไทยในเรื่องของเสียงดนตรีไทยนั้น ผู้สอนจัดทำคลิปวิดีโอลงแอปพลิเคชัน TikTok โดยผู้สอนท่อนโน้ตแล้วให้ผู้เรียน Duet ตามคลิปในแอปพลิเคชัน การจัดตั้งกลุ่ม Line เพื่อติดต่อประสานงานแล้วส่งงานที่ได้รับมอบหมาย รวมถึงการส่งใบงานความรู้ทางดนตรีไทยให้กับผู้เรียน ปัญหาผู้เรียนอีกประการหนึ่งคือ เครื่องดนตรี ผู้สอนมีวิธีการแก้ปัญหาโดยการจัดส่งเครื่องดนตรีให้ผู้เรียนจะทำให้ผู้เรียน รู้ลึกในเครื่องดนตรีนั้น ๆ และสามารถทบทวนบทเพลงย้อนหลังได้

ภาพที่ 3 การใช้แอปพลิเคชัน TikTok
(ที่มา : ทองธวัช ศรีทอง, 2564)

4. Network คือ ผู้สอน ต้องการให้ผู้เรียน รู้จริง ในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ ทั้งนี้ผู้เขียนแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1. ต้องมีความเข้าใจและทราบถึง ความพร้อมของผู้เรียน หมายถึง อุปกรณ์สื่อสาร สัญญาณอินเทอร์เน็ต มีความรู้จริง ในด้านการเดินทางของเสียงในการสอนในชั้นเรียน มีการยืดหยุ่นปฏิบัติอย่างช้า ๆ มีปฏิสัมพันธ์ในการเรียนการสอน ปัญหาในการใช้สัญญาณในการสื่อสาร สภาพแวดล้อมของผู้เรียนมีความแตกต่างกันหลายประการ ผู้สอนควรสอบถาม และ ยืดหยุ่นเวลาในการสอน จากปัญหาดังกล่าวผู้เขียนพบปัญหาระหว่างเรียนเช่น อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์เคลื่อนที่ผ่านการใช้งานอย่างหนัก เพราะผู้เรียนเรียน อย่างต่อเนื่องในรายวิชาอื่นด้วย 2. การเชื่อมโยงและบูรณาการองค์ความรู้ การเรียน การสอนของดนตรีไทยนั้นเป็นการสอนแบบมุขปาฐะ ยึดผู้สอนเป็นศูนย์กลางองค์ ความรู้ ทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ ซึ่งในสถานการณ์ปัจจุบันไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียน การสอนแบบดั้งเดิม จึงมีการปรับการสอนเป็นแบบมุขปาฐะออนไลน์ ซึ่งเอื้อ ประโยชน์ต่อผู้เรียนเป็นร่องรอยแห่งการศึกษาดนตรีไทย สร้างองค์ความรู้ด้านดนตรี ไทยที่มั่นคงและยั่งยืน ผู้เรียนสามารถบูรณาการองค์ความรู้ด้านทฤษฎีและ

การปฏิบัติดนตรีไทย ตามแนวคิดสู่การศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้นกล้าวัฒนธรรมที่ขับเคลื่อนวงการศึกษาดนตรีไทยสืบไป

ภาพที่ 4 การใช้แอปพลิเคชัน Google meet สอนแบบมุขปาฐะออนไลน์
(ที่มา : ทองธวัช ศรีทอง, 2564)

5. Globalization คือ ผู้สอนและผู้เรียนต้อง รู้พอ ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกแห่งการศึกษา มีความพร้อม ความพอเพียง ความพอใจ ความพอดีในการศึกษาดนตรีไทยให้ทันยุคทันสมัยปรับตัวและยอมรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกาภิวัตน์ มีความรู้พอตามหลักปรัชญาพัฒนาปัญญาตามข้างต้น นำองค์ความรู้ด้านดนตรีไทยพัฒนาตนเอง สังคมและประเทศชาติสืบไป

สรุป

THONG MODEL เป็นรูปแบบการจัดการถ่ายทอดดนตรีไทยรูปแบบออนไลน์ เป็นแรงบันดาลใจของผู้เขียนเพื่อบูชาโบราณจารย์ด้านดุริยางคศิลป์ ต่อยอดองค์ความรู้สู่สังคมดนตรีในสถานการณ์ที่สังคมโลกเปลี่ยนแปลงกะทันหัน มุ่งเน้นประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ที่ศึกษาดนตรี องค์กรพหุเหล่านี้เป็นเครื่องขจัดอุปสรรคและแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนแบบเร่งด่วน ผู้เขียนหวังว่า แนวคิด THONG MODEL ตามแนวคิด Model Learning จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจและสามารถประยุกต์ใช้กับการศึกษาดนตรีไทยในปัจจุบันและอนาคตได้

บรรณานุกรม

- ชัยวิชิต เขียรชนะ. (2560). การสร้างและการพัฒนาโมเดล/รูปแบบ/แบบจำลอง/ตัวแบบ. วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย. 9(1), 1-11.
- ณรุทธ์ สุทธจิตต์. (2561). ดนตรีศึกษาหลักการและสาระสำคัญ. พิมพ์ครั้งที่10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์. (2563). ทฤษฎีเพื่อการวิจัยและสารัตถบทดนตรี. พิมพ์ครั้งที่1. สพบური: โรงพิมพ์นาฏดุริยางค์.
- ณัฐศรีณย์ ทฤษฎีคุณ. (2564). แนวทางการใช้สื่อการเรียนรู้ออนไลน์เพื่อพัฒนาผู้เรียนดนตรีในรายวิชาโสตประสาท ท่ามกลางสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019. วารสารดนตรีบ้านสมเด็จเจ้า. 3(1), 15-32.
- วิเชษฐ์ สุดโต. (2556). บทความดนตรีบนทางเท้า. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www.gotoknow.org/posts/355064>. [สืบค้นเมื่อ 28 สิงหาคม 2564].